

TANULMÁNY

CSUKÁS ISTVÁN

FORBÁTH IMRE

(1898—1967)

A Somogy megyei Böhönyéről indult, életútja Nyitrán és a pesti forradalmakon át Prágába vezetett. Itt kezdődött költői pályája a 20-as évek elején. Ettől fogva nem szakad el — legalábbis tartósan nem — a cseh környezettől, amely otthont ad, kenyeret és sajátos módon lehetőséget arra, hogy Forbáth magyar költővé váljon. Így lesz „Prágai magyar költő”, ahogy találoán utal az egyik szlovák pályatárs e különös írói életút szokatlanságára. Helyzetének ellentmondásossága a magyarazata annak, hogy a verseit csak fordításokból értő cseh közönség majdhogy nem jobban ismeri s magához közelebb állónak érzi Forbáth líráját, mint a magyar.

Pedig ezt az idegenben virágba borult lírát mélyre nyúló gyökerek kötik a hazai talajhoz. Nemcsak az időnként felerősödő nosztalgias hangokra kell gondolnunk, olyanokra, mint a *Mikor a néma beszélni kezd* c. versé, amely megrendítő víziók közt idézi meg „Böhönye almafáit”, a gyermekkort „ott lenn szép Somogyban”. Fel kell figyelni arra is, hogy a „hazátlan költő” milyen tudatosan magáénak vallja történelmi múltunk legjobb hagyományait, köztük Dózsát, Petőfit. Avantgardizmusa is hazai indítású. Az ifjú Forbáth még Pesten, a monarchia összeomlásának gondoktól és új eszméktől kavargó hónapjaiban került közeli kapcsolatba Kassák körével. Hatásukra szegődött a művészi forradalmat hirdetők táborához s az ő segítségükkel publikálta első költeményeit is. Forbáth azonban önálló, eredeti tehetség, szakít a *Ma* körével. Illetve túlhalad azon, miközben tájékozódik a német expresszionizmus házatáján is, majd pedig egyre szorosabban kapcsolódik a cseh modernista csoporthoz, amely éppen az ő prágai időzésének kezdetén fogalmazza meg programját.

Prága, ez az élénkszellemű, szabad lélegzetű város biztosítja Forbáth autonóm alkotói tehetségének kiteljesedését. „Hihetetlenül intenzív szellemi életet éltünk — emlékezik ezekre az évekre —, ennek két tengelye a dialektikus materializmus és a művészi avantgardizmus problémái voltak.” E két feladat együttes vállalása, a társadalmi forradalom és a művészi forradalom egybekapcsolása marad mindvégig Forbáth életének, alkotói tevékenységének legfőbb tartalma. Ehhez szállították a gondolatot, az ösztönzést és az élményt az Edison-kávéházban folytatott végeláthatatlan viták baloldali művészekkel, tudósokkal; ezt a költői életprogramot formálta-gazdagította Egon Ervin Kisch barátsága, a tartós személyi kapcsolat a cseh modern költészet legnagyobb alakjával, Nezval-lal. Forbáth fejlődésére különösen az utóbbi, Nezvalék poétizmusa volt mély és tartós hatással. Évekkel később is nagy elismeréssel írt a cseh avantgardról, amelyet sokkal különbnek tartott a magyarnál, mert mentes volt a „kozmosz görcsöktől”, a „zagyva dadaista kísérletektől”. Legfőképpen elméleti megalapozottsága és művelőinek nagy tehetsége miatt becsülte és azért, mert a „művészi forradalmat erős kézzel fogta egybe a politikai avantgardizmussal”.

Forbáth költői fejlődése nagy vonásokban egybeesik a cseh modernisták útjával, amely az anarchista lázadásból az antifaszizmusról át jut el a humanizmusnak mint a társadalmi haladás gondolatával egybeforrt programnak a hirdetéséig. Első két kötetében még a lázongó vadzszenie, a mindenre nyelvet öltögető, vásott sihedere, a botrányhőse a legerősebb hang. A kamaszé, aki éber szemével „belekésel a szétporladt térbe, időbe”, akinek szertelen fantáziája — Forbáth esztétikájában az „imagináció” kedvelt kifejezés — torló, gomolygó képekben idézi meg a romba dőlt, feje tetejére állt világ dolgait, aki a végletes ellentétek egymáshoz kényszerítésével, valami nagyot markoló telhetetlenséggel akarja átfogni és figyelemre kényszeríteni a mindenséget. (*Kamaszkiáltás.*) Mert szélsőségesen individualista még ez a kamasz, látásmódja, életérzése tüntetően egocentrikus. Nem tűr korlátokat,

tér és idő végtelenségében cikázik, távoli tájakat, egzotikus világokat idéz, mert az életet — úgy ahogyan adva van, a maga hétköznapi, megszokott szürkeségében — nem bírja elviselni. Egyetlen célt ismer: a céltalanságot; egyetlen formát: a forma nélküliséget. Ideálja a nyugtalan, a polgárt megbotránkozató kalandor, aki kötetlen és szabad, mert fölötté áll a köznapi törvényeknek, a kalandor, akie „a minden és a semmi, a júliusi hó, a novemberi nap, a felihatalan óceán s az oszthatatlan tér”. (*Kalandorok.*) Forbáth úgy érzi, hogy csak kalandor módján szabad élni, csak így van értelme, illetve tulajdonképpen így sincs. Hiszen „Egy nap, ha kifordul szájukból a békétlen kenyer, egy nap lehullanak bémúlt tagokkal, fázékony madzagokon lógnak a park türelmes fáin, Folyókkal hullámoznak a tengerek felé, némán Elnyeli őket a tér a tér!”. Ezek a korai darabok többnyire nagy lélegzetű, szélesen hömpölygő szabad versek, tele merész asszociációkkal, irdatlan távolságokat hirdelen összezsugorító szimultanista képekkel, tele tagadással, groteszk finctorokkal a polgári szürkeség ellen. Szembeötölő vonása e költeményeknek a cseh poétizmus hatásaként az „imagináció” kötetlensége, a szabad asszociációból épült képsorok éles megvilágítottága, gyakran öncélú előtérbe állítása. A sajátos költői látásnak, szinte a révület állapotára valló vizionálásnak sikeres példája a *Szélképek* című költemény, amelyben Forbáthnak sikerül megidéznie, s a közvetlen érzékelés közelségébe hoznia a korlátlan mozgás-áramlás dinamikáját, a „kozmosz huzat”, a légáramlás élményét.

A korlátlan mozgásigény — társadalmi és természeti értelemben —, a minden határt és sorompót felrúgó anarchizmus egyik árnyalata Forbáthnál a villonizmus, a költő-csavargó attitűdje. A mindent tagadó anarchikus lázadástól abban különbözik, hogy van pozitív tartalma is: az elesettekhez, a vagányokhoz, a nagyvárosi sikátorok alvilági rétegeihez való emberi vonzódás. Ennyiben jogos Fábry Zoltán megjegyzése, amelyben Forbáth villonizmusának társadalmi hátterét keresve e magatartást a betyárokéval, Rózsa Sándoréval rokonítja. Az is helyén van, hogy a Prágában éveken át nyomorgó egyetemi hallgató Forbáth életmódját jelöljük meg természetes kapcsolatként a költő és az ágyrajárók, apacsok és prostituáltak éjszakai népe között. (*A három struccoz; Éhes költő víziója.*) A villoni modorú versek azonban bonyolultabb lelkiállapotról vallanak. Mert Forbáth nemcsak azonosul a prágai éjszaka világával, hanem távol is tartja magát tőle. Villonizmusában nemcsak testvéri összeborulás van, hanem fölény, gúnyolódás is. Noha önmagát is oda-festi a hírheft mellékutca éjszakai alakjai közé, mégsem belülről, illetve nemcsak belülről nézi-látja ezt az életet, hanem a kívülről, sőt felülálló ember szemével. Erről tanúskodnak megvető-elmarasztaló kifejezései („poloskák ólja e szoba. Bűzöknek trószkje”), gúnyos-főlényes megjegyzései a házról, amely „régente jeles bordély volt”, s amely körül éjszaka „marcona hölgyek zászloalja cirkál”. (*Na Bojišti 14.*) És nem is csak e „marcona hölgyeket” és a „pepíkeket” — a prágai apacsokat — gúnyolja ki, hanem a köztük forgolódo önmagát is, amint ez érezhető a témával ellentétben álló archaizáló — lényegében ironikus jellegű — kitételekből („találkozánk mi Dejvicében” ... s örök hűséget esküvénk az éjjel” stb.), vagy az olyan verszáradekból, mint a későbbi keletű *Charlie* befejező sorai: „szomorú-vígan írtam ezt a versikét, amely remélem halhatatlan”. Mások meg nem több ez a modor egyszerű póznál, a szituációban rejlő lehetőség tudatos kihasználásánál, azt mondhatnánk: „szerepjátás”. (*Na Manínách.*) Nem is tartós ez a barátság, noha a villoni hang és modor a 30-as években is meg-megszólal. Nagyon is alkalmi vigasztalódás és illúzió az ihlet forrása e költeményeknek. Hiszen a rideg-józan pillanatok sívár elhagyatottságban mutatják a költőt, amint „sötét és piszkos grundokon fekete ködök lebernyegében ácsorog, mint egy beteg állat”. Csak az „irgalmas csillagok” tekintenek rá. (*Egy ember elindult.*) S ha emberek is, azok sem másként, mint „jégcsillagokkal szemekben”. (*Az utca mérlege.*)

A lázadó versek és a csavargó-költő attitűd mögött Forbáth élményvilágának mély rétegeiben ott található az egész költészetét és magatartását meghatározó háborús élmények. Ezek táplálják — a német expresszionisták hatásától is felerősítve — háborúellenességét, a tömegpusztítás elítélését, ezek az élmények kényszerítik, hogy gyakran nyers naturalizmussal is tiltakozzzék a „késüket villantó mézsároslegények” ellen. („Kőből bamba dísz nyomja a hősök tetemét: rothadt húsból van a diadalív.”) Vagy: „Harsog a hordának gyilkos röhögése, hullabűz komoran büdöslik az égre.” stb. *Dalok; De profundis; Éjjeli támadás.*)

Ebben a problémakörben az első évek legnagyobb szabású alkotása a *Mikor a néma beszélni kezd* című drámai sodrású, megrázó költemény. Forbáth legsikeresebb darabjai közül való, amelyben a megrendült lélek lázas vallomása a súlyos léptű szabadsorokban, és az idősíkokat váltogató és a rájuk vetített képsorokat egymáson átderengető előadásmód, tartalom és forma tökéletes összhangját adja.

Az emocionális hatást és a gondolat ragyogását fokozza a versformálásnak az a módja, hogy ismétlődő hullámokban követik egymást az egyszerű tények, a víziók, a gyermekkor képei és a lövészárkok filmkockái, a múltból fölbukkanó hallucináció és a jelen valóságai. A vers őszinte, tiszta pátosszal megfogalmazott zárószorai már a világ munkásaihoz szóló felhívásban csengenek ki, mozgósító kiáltványként, a születő új világ reményében. Hasonló jellegű a *Halotti ima* című vers is, amelyben a költő bosszúért kiált a meggyilkolt milliók miatt.

Forbáth ezekben a költeményekben talált leghamarabb önmagára, itt tudja leginkább mozgósítani művészi tehetségét és kibontani egyéniségét. Ezek és a hozzájuk hasonló darabok hordozzák leginkább a forbáthi versformálás sajátos jegyeit: a fűzészerűen felrakott képsorokat, amelyek azonban feszes rendben vetik alá magukat a versben kibomló gondolatnak.

A 20-as évek végén kibontakozó világgazdasági válság — és az azzal kapcsolatos politikai mozgalmak, kilátások, új társadalmi lehetőségek és veszélyek jelentkezése stb. — Forbáth költszetén is megmutatta hatását. Politikailag erősen aktivizálódik ezekben az években, s a lázongó polgárból fegyelmezett pártmunkás lesz. Az egyetem elvégzése után 1932-től a nagy ipari központban: Moravská Ostraván munkások orvosa. 1936-tól az itt megjelenő kommunista lapnak, a *Magyar Nap*-nak állandó munkatársa. Versei gyűlések, kulturális megmozdulások műsorán, munkáskörök előadásában egyre népszerűbbé teszik. Ez idő tájt viszik szét a nevét az egész magyar nyelvterületen olyan folyóiratok, mint *Az Út*, a *Korunk*, a *Nyugat*. Költszetének változásait, elmélyülését a Pozsonyban 1930-ban megjelent *Favágók* című kötet, majd — az utolsó alkotói évek termését összefoglaló — *Panasz és remény* mutatja. Nem éles fordulatról van szó. Forbáth végig megmaradt expresszionista költőnek. A költői portré ugyanaz, csak a vonások arányai, összjátéka módosul kissé, s ezáltal az egész kifejezőbb, gazdagabb tartalmú lesz. A szabadvers az uralkodó, de nem ritka már a kötött forma, sőt úgy tűnik, a művészi alkotás biztonságérzetét dokumentálja az e korszakban eléggé gyakori szonettforma. A képek korábbi harsogó frissesége is csökken, de azért nem ritka most sem a naturalista jellegű, nyers, a meghökkenés szándékával odavetett színpolt. Tovább élnek a villoni gesztusok, megmarad a hajlam a bohémiségre — Fábry szerint: a Hasek—Švejk rokon-ság —, de gyakoribbá válik ennek ellentéte is: a magányérzet őszinte megvallása. A legfontosabb azonban, hogy a vezérszólam ebben a polifón költszetben most már a közéletiségé. A végbement ideológiai és művészeti feltisztulás meghozza Forbáthnál a maga gazdag termését: a magyar szocialista líra jó néhány maradandó értékű darabját.

Forbáth szemléletének és költői gyakorlatának a módosulásai természetesen összefüggést mutatnak a cseh avantgard-művészet fejlődésével is. A cseh modernizmus követői, akik kezdetről fogva a művészeti és a társadalmi forradalom egységét vallották, a 30-as évek táján két táborra szakadnak: a szocialista realizmus elveit vallók csoportjára és a Nezval képviselte poétizmus — lényegében szürrealizmus — híveire. A csoportok közt kirobbanó gyakori viták, véleménycsereké a művészet mibenléte, társadalmi szerepe, sajátos eszközei stb. körül zajlottak. Ezek tudatosító hatása Forbáthban is megnövelte az igényt az elvi kérdések tisztázására. Erre vall ars poeticuszerű verseinek gyakoribbá válása s még inkább néhány művészetelméleti tárgyú cikkének keletkezése a 30-as években.

Elméleti fejtegetései azt mutatják — s ebben is a sajátos arculatú cseh avantgarde nyomdokain halad —, hogy a társadalmi-politikai igényeket akkor előtérbe állító szocialista realizmus, másrészt a művészet önelvűségét kidomborító poétizmus-szürrealizmus valamiféle elvszerű összeegyeztetésére, a két irányzat szintézisére törekedett. A művészet valóságtükröző szerepének hangoztatásából indul ki — ezt az egyes formaelemek, a művészi eszközök viszonylatában is vallja: „egy jó hasonlat mindig gazdagítja tudatunkat a dolgok közötti összefüggések felfedezésével, másrészt leegyszerűsíti a dolgok halmazát általa, hogy közös nevezőre hozza őket.” Emellett azonban erősen hangsúlyozza a művészet aktív, dinamikus jellegét: — „az alkotó munka az emberre ható valóság elleni visszahatás egyik formája”, — „minden alkotás kísérlet az élet zűrzavarának legyőzésére, a rendteremtésre, a valóság és a lélek közti diszsonancia megszüntetésére”. (*A tudomány és művészet.*) Ezzel összefüggésben vallja az alkotás etikai jellegét is, amikor leszögezi, hogy a művészi-technikai képességek és ismeretek csak „az emberi magatartás feltétlen tisztasága” mellett alkothatnak maradandót. Az erkölcsi kritérium tartalma pedig „az emberiség haladásának, jobb jövőjének hite és akarása is”. Művészet, erkölcs és társadalmi haladás tehát szétválaszthatatlan egységben van jelen Forbáth szemléletében. Az alkotó szubjektumának ismételt hangoztatásával teremti meg az alapot arra, hogy a szocialista realizmus művészet-felfogását és a szürrealista szemléletet közelítse

egymáshoz. „Ha ugyanis a művészet — mondja Forbáth — az emberre ható valóság, elleni élni akarás... egyik eredménye és formája”, akkor olyan komplex jelenségről van szó, amelyben „a racionális az irracionálissal, a látás a vízióval, a hallás a hallucinációval, a tudatos a tudattalannal, a logikus az ösztönössel... állandó harcban, majd dialektikus egységben jelentkezik”. Ezért kér helyet Forbáth — a szürrealistákkal együtt — „az ösztönös, prelogikus, deliráns lélekmunkának is” a művészetben. Sőt azon a véleményen van, hogy „lehet az álom néha termékenyebb, mint a tudat, a vízió valószínűbb, mint a valóság”. Gondolatmenetét — jellemző módon — azzal zárja, hogy a nagy költők álmait a nagy forradalmárok álmodozásai mellé állítja, hangoztatva mindkettő társadalmi jelentőségét. Az első nélkül „szürkébb lenne a világ”, a második nélkül „az emberiség szabadságharca sem volna azon a magas fokán, ahol szerencsére van!” Hasonló módon törekszik szintézist teremteni az „aktuális, irányzatos művészet” és a társadalmi kérdésekkel szemben elzárkózó „örök érvényű” művészet, lényegében a l'art pour l'art között. (A l'art pour l'art-nak sajátos, a cseh poétizmus felfogása szerinti változatáról van itt szó, amely feltételezi, hogy az új társadalomban a művészet feladata „az érzelmi élet, az öröm, a fantázia megújítása, a szépség, a líra, a játék utáni emberi vágy kielégítése”: (I. Varga Rózsa: *Forbáth Imre költészetéről. A csodaváró. 14.*) A két szélsőség dialektikus egységét Forbáth az „aktualitás-törvény” érvényesülésében látja, mely szerint minden igazi művészet korszerű, aktuális, s egyben örök érvényű is. Ebben az elvi koncepcióba illeszkedik a már többször említett egység is a társadalmi és művészi forradalom között, amely program s egyben művészi gyakorlat Forbáth költészetében.

Ez a szemlélet tükröződik a 30-as évek táján írott ars poeticaszerű és önarckép jellegű versekben. A feltétlen elkötelezettség parancsát fogalmazza meg *A költőkhöz* című versben és még konkrétabban — itt-ott József Attilára emlékeztetve — a *Fohászzkodás*-ban:

... hozzád fohászkodik, forró örület,
fészkelőd magad a csontja velejébe,
tépázd meg szittya vadsággal üstökét,
izzó széndarabkákat ültess a talpa alá,
tedd meg kalapácsnak zengő-zúgó üllök fölé,
legyen gyújtófa a Lázadás tüzeiben,
legyen törzsfőnök Mozambik partjain,
vagy hajmeresztő éjjeli kísértet —
sakálüvöltés, sakálüvöltés
e renddel csillogóvá kivikszelt világban!

Másutt a kettős forradalmiság és az anarchikus lázadás, a villoni attitűd harmóniáját igyekszik megteremteni (*Abrázolj engem így*), vagy éppen annak lehetetlenségén borong, önmagával, sorsával elégedetlenül, mert „gyümölcstelen maradt a láz” s a költő „egykor tiszta homlokát bekente a kételyek sara”. (*Elégia.*) Legnagyobb lélegzetű költeménye e nemben az utolsó alkotások közül való *Költőkhöz intő szózat*, melynek komor pátoszá, nagy térhatású képeit egyaránt fűti-táplálja a még mindig kísértő első világháborús élmény és a közvetlen kirobbanó készülő második, vihar előtti fülledtsége. Nem minden téma áll jól Forbáthnak. De ez, az őtestamentumi próféták megszállottságával elkialtott „intő szózat” — igen. Itt kiélheti azt a képességét, hogy a történelmi folyamat magaslatain állva diagnózist állítson össze a kor állapotáról:

száműzötten bujkál a gondolat,
mi csillagos-szép homlokok mögül fakadt,
most börtönök és kaszárnyafalak
árnyékában kókadva hervadoz,
a csatalovak nyertése
messzebbre hangzik, mint az igazság szava.
Szomorúan buknak le gyönyörű emberfejek,
mosolygó hóhérok
Goethét idézve isszák sörüket.
A tönkökről vérszag párázik föl az égre —
úgy vergődik itt az emberész,
mint beteg patkány pestishajók vermében...

Ez a téma úgy építhető versbe, hogy nemcsak a nyelvi képek vallanak Forbátnak az ellentétes elemeket komprimáló alkotásmódjára, hanem a versstruktúra egymással szembeállított nagy egységei, tartó pillérei is. Ezért találjuk az előbb idézett gondolatsorral ellentétes oldalon az új társadalom földerengő képeit:

*Valahol bátor ördögűzők
világgusztulások éjszakáiban
kiverték már a múlt fantomjait
s egy vadonatúj világot építenek
a szocializmus vörös tégláiból.
Mozdonyok repülnek a síneken,
Európa és Ázsia között
gigantikus hidak épülnek,
mik szétvetett lábbal állanak
a Múlt és Jövendő partjain.*

Ha valaha is gyanúsították a poétizmus művészi szándékait védő Forbáthot az öncélú művészkedés pártolásával, ez a költemény szertefoszlat minden kételyt. A kor órhelyén álló Forbáth itt világosan elhatárolja magát mindenkitől, „ki meg nem értette az idők szavát”, kiknek „a nagy harcokból csak mítosz és mese” maradt. Megtagadja a polgári ízlést, a „gérokk és a magasgallér” kedvenceit (az akkor népszerű Mécs Lászlóra utaló szavai: „Énekelj zengő éneket, Kongasd szived piros harangját”) s felállítja a korhoz méltó, felelős művészi magatartás normáit:

*A költő legyen
emberebb ember,
forradalmak kürtöse,
világítótorony,
ember, ki mélyen mellreszivja
a népek vágyait.*

ki...

*lőki hajtja, taszítja
az idő mutatóit
a Beteljesedés felé!*

A tiszta látásért, az egyértelmű állásfoglalásért azonban mindennap meg kell küzdeni, s e küzdelem nem jár mindig sikerrel. Forbátnak is vannak napjai, amikor biztonságérzete meginog, amikor a prófétai lobogás lelohad, a „világítótorony” fényjele elhalványul. Emberi ez a hang is, őszinte, becsületes, s ha az előbbivel együtt hallgatjuk, egy érzékeny lélek belső drámájának ritmuselemeit, lüktetését fedezhetjük fel. Mint egy ellen-arspoetica, úgy hangzik a *Hajnali rapszódia*. A költő itt:

*Képzeldőse tarka tollaival csillog,
Bolond kakasként ágál a fantasztikus
Szemétdombokon s egy sárga kikeriki
Spirálisát őrzöngi a Nap felé.*

A kiábrándultság néha olyan fokú, hogy az elméletileg képzett Forbáth látását elhomályosítja, a polgári ideológiák síkjára tolja. Ezért ítélni el — a néger alakját öltve magára — sommásan az egész európai civilizációt, amelynél a kannibálok világa is különb, mert „hideg pokol ez, hol a fehér ember él”. (*A néger énekel.*) Máskor csak a desperált hangulatot hagyja eluralkodni magán a költő, aki „a szomorúság rongyaival beteg szíve körül járklja a hatalmas városokban”. (*A csodaváró.*)

Összetettsége, ellentmondásai mellett is az egyre tisztábban ragyogó szocialista költészet jegyeit viseli magán a 30-as évek lírája. Annak a kommunista művésznek hangja ez, aki 1938 legválságosabb hónapjaiban is bizton le tudta írni: „rendíthetetlen optimizmussal hiszek az emberiség haladásában és jobb jövőjében”. (*Amikor legsötétebb az éjjel. Magyar Nap* 1938.) És nem maradt meg csupán a hitnél. A kor szavára figyelme hirdette versek egész során át a „jobb jövő közeledtét”. A *Március elsején*-ben még a villoni pózzal kísérve csendül fel „Vörös Márciusnak tüzes himnusza”, a *Szlovák tájkép*-ben még kissé József Attila stílusában telitődik a táj robbanó energiával („köszörült késeket sziszeg már a szél”), de már a *Szi-rénák* tiszta forbáthi hangon, s méghozzá rímes versben szólnak az új történelemformáló erő, a munkásosztály szerepéről. Ugyanezt hirdeti az előbbinél nagyobb

igényű és művészi megformálásban is sikeresebb *Mai Hamlet monológja*, amely igen határozott állásfoglalás az önmagát túlélt polgári renddel szemben.

A társadalmi forradalom hirdetése (*Ézsau hazatérése, Pór Bertalan* stb.) antifasiszta, humanista, háborúellenes programmal bővül. Ahogy az idők járása megnehezül Európa felett, az egész világot szemmel tartó, felelős hangú közéletiség szólal meg Forbáth verseiben. (*Egy abesszin fiúhoz; Üdvözlégy újszülött* stb.) Magatartását az az alapállás jellemzi, amelyről egyik, ez idő tájt írt legszebb versében szól:

*Figyeljük a zivataros égboltozatot
s híven kivárjuk az idők tettét
már itt-ott bíboran fel-felcsillog
emberszív titokzatos csillaga: Szabadság!*

(Panasz és remény.)

Utolsó versei között figyelmeztet a közelgő földindulásra, amely „Európa csikorgó boltzatai alatt” morajlik, megírja riadt látomásait az elpusztított, korom és vér borította világról (*Látomás*), s aztán nem ír több verset. Az első világháború szóra bírta, „a néma beszélni kezdett”, a második elnémította.

A londoni emigrációból történt hazatérése után az új csehszlovák állam szolgálatában politikai, majd egészségügyi területen dolgozott, egészen ez évben bekövetkező haláláig.

Az elnémult, elfeledett költőt Csehszlovákiában az 50-es évek második felében kezdték újra felfedezni, amikor kiderült, hogy nem minden reakció a művészetben, ami avantgard. Verseiből azóta két válogatás jelent meg. (*Mikor a néma beszélni kezd*, 1958, Csehszlovákiai Szépirodalmi Kiadó; *A csodaváró*, Magvető Kiadó, 1967.) Ctibor Štítnický fordításában egy kötetre való fordítás is kiadásra került 1965-ben, és cseh nyelvű válogatás is jelent meg. Cikkeiből, publicisztikai írásaiból is készült gyűjteményes kiadás. (*Eszmék és arcok*, 1966, Tatra könyvkiadó.)

Élete és műve sommját latolgatva joggal támad a kétely: nem megtévesztő-e *A csodaváró* cím válogatott verseinek borítóján? Vajon helyesen jelzi-e Forbáth alkotó tevékenységének tendenciáit, jellegét, ránk maradt és ma is ható értékét? „Ő vár és várni fog ölbetett kezekkel — de az ölbetett kezekbe nem hull a csoda!” Valóban csak ennyi lett volna ez az élet: cselekvésre képtelen, tétlen álmodozás — önmaga meddőségének tudatában? Ez a vonás is rajta van a portrén, természetesen. De Forbáth több, gazdagabb egyéniség, s költészete is összetettebb, több síkú, ellentmondásosabb. Ő maga is így látta ezt. „Tipikus értelmiséginek” tartotta magát, aki „a maga életének romlását, magányosságát és kiüttalan válságát jajongja”. Becsületére válik, hogy igyekezett ebből a körből kitörni és részt kérni a nagy emberi gondokból. Láttuk, hogyan.

Ezért nem kis büszkeséggel állapíthatta meg: „mégis van pár versem, ... ahol a korlátok áttörése sikerült... s az évek múlásával lassan, de mégiscsak közeledem egy tisztább és tartalmasabb költészet felé.” Nemcsak közeledett. Legjobb verseivel el is érte a „tiszta és tartalmas”, a kor színvonalán álló művészet szintjét.

Ezek a költemények megőrzik szerzőjük nevét, és ott a helyük a magyar líra időálló, értékes alkotásai között.